

Healy, J.P. (2010), *Yearning to belong. Discovering a New Religious Movement*, Farnham: Ashgate, pp. 216, ISBN: 9781409419419, £45.00.

Palmer, Susan (2010), *The Nuwaubian Nation. Black Spirituality and State Control*, Farnham: Ashgate.

Voor buitenstaanders hebben geloofspraktijken en -overtuigingen, en zeker die van nieuwe religieuze bewegingen, vaak een hoog absurditeitsgehalte. Dat volgelingen van de guru Muktananda, (1908-1982) de stichter van de Siddha Yoga beweging, het water uit de emmer opdronken waarin hij zijn handen had gewassen om energie te krijgen, zal hen zeker verbazen. Voor de volgelingen was dit niet verwonderlijk, zo maakt Healy duidelijk, immers hun guru was een Siddha, een God-gerealiseerd wezen. Volgens de leer van de beweging kunnen in principe alle discipelen begeleid door de guru, waarbij meditatie en chanten van een mantra kan helpen, tot ontwaken komen en zich bewust worden van hun god-zijn. Als een discipel echter aangeeft dat die verlichting hem is geworden, wordt hij gewoonlijk niet geloofd. De guru geeft dan aan dat de volgeling is misleid en dat die hem – de guru – nog vele jaren moet dienen; het duurt lang voordat de verlichting is bereikt. De claim van discipelen verlicht te zijn en ook god te zijn geworden kan aanleiding gegeven tot schismata en dat gebeurde ook in de Siddha Yoga beweging. Na de dood van Muktananda is zijn beweging, die toen al een internationale beweging was geworden met vestigingen in verschillende landen, onder leiding gekomen van Gurumayi, en kwamen er afsplitsingen, zoals Shanti Mandir (onder Nityananda) en Shiva Yoga (onder Shankarananda).

Healy was zelf vijf jaar lid van de Siddha Yoga in de eerste helft van de jaren 80 van de vorige eeuw, maar door andere interesses verliet hij de beweging. Later raakte hij weer geïnteresseerd, maar nu professioneel, wat resulteerde in veldonderzoek in 2006 en 2007. Hij kreeg geen toegang tot de Siddha Yoga beweging, wel tot de Shanti Mandir en de Shiva Yoga, waar een zevental ex-Siddha Yoga leden zich bij had aangesloten. Via deze leden was het hem mogelijk andere ex-leden op te sporen. Door participerende observatie in centra in Sydney en Melbourne en interviews met ex-leden (in totaal 32) wilde hij achterhalen waarom mensen zich bij de beweging van Muktananda hadden aangesloten en wat dat voor hen betekende en ook waarom zij de beweging hadden verlaten. Het doel van zijn studie is niet alleen bij te dragen aan de kennis over nieuwe religieuze bewegingen op die terreinen, maar ook het inzicht bij hulpverleners te vergroten. In kringen van exit-counselors wordt gesteld dat bekeerlingen zich hebben aangesloten bij een nieuwe religieuze beweging omdat ze door de leiders werden gehersenspoeld en derhalve willoze slachtoffers waren. Hoewel sociologisch onderzoek geen steun aan die verklaring verleent, wordt zij door hulpverleners nog steeds gehanteerd. Inzicht in conversie en desaffiliatie kan, aldus Healy, betere begeleiding van en voorlichting aan hulpzoekers betekenen.

Bij het beantwoorden van de vraag waarom mensen zich aansloten, maakt Healy onderscheid tussen zoekers en 'toevallige zoekers'. Bij de eerste categorie gaat het om

mensen die al geruime tijd doelgericht op zoek zijn binnen het spirituele – oosterse – milieu. Deze mensen worden dan ook niet gerekruteerd, zij zijn zelf op zoek. Toevallige zoekers worden via vrienden, verwanten met de beweging in contact gebracht. Slechts een klein aantal besluit uiteindelijk te blijven omdat de groep en het gedachtegoed hen bevalt. In hun bekeringsverhaal noemen enkelen ook als reden voor aansluiting een draaipunt/crisis in hun leven en een mystieke ervaring voorafgaande aan hun keuze om zich aan te sluiten.

De volgende vraag is waarom mensen bij de beweging blijven. Healy maakt hier terecht onderscheid tussen de betrokkenheid in de eerste jaren, toen de beweging klein en informeel was en volgelingen en guru samen de beweging vormden, en de latere fase toen de beweging een grote internationale beweging werd. Toen was er sprake van aansluiten aan en participeren in een gevestigde beweging met vaste routine, een hiërarchische structuur en een cursusaanbod voor potentiële leden, die veel meer een consumentenhouding hadden. Grote verschillen in betrokkenheid is bij de blijvers vast te stellen, sommigen gaan jaren wonen in de ashram, soms zelf in de moederashram in India, anderen blijven veel meer op afstand. Healy wijst er op dat langdurige betrokkenheid voor een aanzienlijk deel veroorzaakt wordt door de spirituele ervaring (ervaring van verlichting, van contact met een hoger zijn) die de guru in volgelingen heeft gewekt.

Tenslotte wordt de vraag beantwoord waarom deze respondenten zich weer hebben afgewend van de Siddha Yoga beweging. Voor een aantal was de dood van Muktananda de reden, vaak versterkt door het conflict tussen de twee leiders die hem opvolgden. Verder waren er beschuldigingen van seksuele betrekkingen met vrouwelijke (vaak jonge) volgelingen. Velen echter wijzen op andere interesses en relaties (huwelijk, carrière) en op de te sterke institutionalisering. Hoe mensen het afscheid hebben ondergaan en verwerkt hangt sterk samen met de tijd en energie die in de beweging werd geïnvesteerd. Een klein aantal heeft zich bij een andere, verwante groepering aangesloten, de meesten hebben zich afgewend van het Siddha Yoga gedachtegoed.

Uit de verhalen van de respondenten over hun aansluiting bij en afscheid van de beweging komt naar voren dat het hier gaat om vrijwillige beslissingen. De zoekers kozen bewust en ook de toevallige zoekers namen zelf de beslissing om zich aan te sluiten. Het zich losmaken van de beweging geschiedde eveneens op grond van eigen overwegingen. Van hersenspoelen was geen sprake. Geen van de ex-leden zocht ook hulp na uittreden bij een ex-counselor.

De resultaten van de studie van Healy zijn niet verrassend, maar toch zijn zij van belang omdat zij inzicht geven in de grote variatie in bekeringstrajecten en voorts omdat zij nog eens duidelijk maken dat de hersenspoeltheorie weinig bijdraagt tot verklaring en derhalve ook in de hulpverlening beter niet gebruikt kan worden. De problemen die ik met dit onderzoek heb zijn echter van methodologische aard. Er worden 32 ex-leden ondervraagd. Dat met dit aantal respondenten inzicht gegeven wordt in hun bekeringsproces en in hun motieven om afscheid te nemen, is wel aannemelijk. Maar de vraag is

of via *ex-leden* ook de motieven om zich aan te sluiten kunnen worden achterhaald van de grote groep mensen die *geen* afscheid hebben genomen van de Siddha Yoga beweging, laat staan hun motieven om er bij te blijven. Verder wordt niet verantwoord wat de participatie in de centra van verwante bewegingen aan inzichten heeft opgeleverd, behalve dan het vinden van *ex-leden*. Blijkbaar heeft hij via deze omweg gegevens willen verzamelen over de routine en praktijk van dergelijke bewegingen, maar de vraag blijft dan of op deze wijze de beweging van Muktananda voldoende in beeld kan worden gebracht. Ook aan dit methodologische probleem wordt voorbij gegaan.

Met het boek van Susan Palmer over de *Nuwaubian Nation* komt de verbaasde buitenstaander nog beter aan zijn trekken, vooral ook omdat zij vaak sprekende anekdotes weet te kiezen. Het gaat hier om een nieuwe zwart-nationalistische, spirituele beweging die onder leiding staat van dr. Malachi Z. York, volgens eigen zeggen geboren in 1945 in Sudan, anderen noemen 1935 en Maryland. De beweging bestaat al 40 jaar, maar wisselt van naam en van gedachtegoed, neergelegd in de vele 'boekrollen' van de leider, waarbij hij put uit Amerikaanse *Blackosophy*, mystieke Islam, christendom, zwarte vrijmetselarij, *Ufo-lore*, Edgar Cayce. Hij past zijn naam/titel steeds aan aan die veranderingen en ook de kleding van de volgelingen wisselt navenant. York heeft betrekkingen met veel vrouwelijke volgelingen bij wie hij een groot aantal kinderen heeft verwekt. Ook andere topfiguren van de beweging zijn polygaam. De beweging is nog weinig onderzocht, maar is ook niet zeer gecharmeerd van onderzoekers. Palmer is bovendien blank. Toch mocht ze 'vraag-en-antwoordvergaderingen' bijwonen en later ook interviews doen. Ze werd gezien als een beetje raar en niet bedreigend, maar moest zich wel voortdurend inspannen om toegang te houden.

Aanvankelijk heette de beweging *Ansaar Pure Sufi*, daarna *Nubian Islamic Hebrew Mission* en *Nubian Islamic Hebrews*, om dan voor langere tijd verder te gaan – van 1973-1992 – onder de naam *Ansaaru Allah Community*, met het centrum in Brooklyn. York noemt zich dan 'Mahdi'. In 1992 wordt de Islam aan de kant gezet en worden weer hebreeuwse elementen naar voren gehaald. York noemt zich dan 'het Lam' met aanspreektitel 'rabboni'. Dan wordt ook zijn buitenaardse afstamming bekend. Hij is 'Yaanuwn' van de planeet 'Yllyuwn', uit het melkwegstelsel 'Rizq'. Na 1993 wordt de algemene titel van de beweging *United Nuwaubian Nation*. Brooklyn wordt verlaten en er wordt een centrum gebouwd in Eatonton, Georgia, waar volgelingen van York een Egyptisch dorp, Tama Re, bouwen, een Mekka in het Westen. York maakt dan duidelijk dat hij via zijn moeder afstamt van Pocahontas en dat zijn volgelingen Creek Indianen zijn, leden van Yamasse-stam, en een soevereine natie. Hij noemt zich nu 'Maku' en ook Opperhoofd Zwarte Adelaar. Hij meldt dat Tama Re een ark van Noach is waar in mei 2003 een ruimteschip zal komen om de Nuwaubianen van komende rampen te redden.

Een vast element in de leer van deze elkaar opvolgende bewegingen is de rassenleer. De zwarte man is de oorspronkelijke, Adam was zwart. Hij is afkomstig uit Sudan, vandaar de naam Nuwaubians (Nubiërs) en zijn oorsprong gaat terug naar Egypte en Soemerië en

uiteindelijk naar de buitenaardse wezens – engelen – van de planeet Rizq, die de eerste grote beschavingen in het Midden-Oosten hebben doen ontstaan. De blanke – *Paleman* – is een duivel, een jinn, heeft hoogstens een restantje van een ziel, is koudbloedig en zijn witte huid duidt op melaatsheid, het resultaat van de vloek van Cham. Ook wordt gezegd dat de ‘blekeman’ afstamt van buitenaardse hagedisachtige reptielen. De Nubiër, de Afro-amerikaan die nog slaapt, die door de blanke slavenhouders is vervreemd van zijn ware identiteit, moet deze ware kennis worden gebracht. York is de redder die de slapers doet ontwaken en hen bewust maakt van goed en kwaad, in de vorm van de tegenstelling: de slechte witte mens tegenover de goede zwarte mens. Palmer duidt York als een gnostische leraar, die als een *trickster* opereert, die steeds door zijn onverwachte handelingen en uitspraken zowel volgelingen als tegenstanders verbaasd doet staan.

Was de beweging van York in New York een min of meer gewoon verschijnsel naast bijvoorbeeld *Ras Tafari's, Nation of Islam* en andere excentrieke groepen, in een dorp in Georgia, in de zuidelijke *Biblebelt*, valt ze op. Er ontstaan conflicten met de lokale overheid. De plaatselijke kranten publiceren negatieve berichten over de ‘Waubs’, mede ingegeven door interviews met ex-leden onder wie een zoon van York. Het conflict escaleert met als gevolg dat de sheriff, de FBI en ATF, in totaal 300 zwaarbewapende agenten, Tama Re overvallen. Er vallen geen slachtoffers, omdat de bewoners zich niet verzetten. York wordt beschuldigd van o.a. fraude, misbruik van minderjarigen. Palmer vraagt zich af, Yorks rechtszaak vergelijkend met die van andere zwarte religieuze leiders, in hoeverre vooroordelen bij rechters en jury ook nu weer een rol hebben gespeeld. De Nuwaubiaanse beweging moet gezien worden als een millenaristische beweging, zo geeft Palmer aan, die steeds weer een ander antwoord geeft op het conflict met de hen omringende (blanke) maatschappij. Zij weet confrontaties te vermijden door te ontsnappen naar steeds weer een ander mythisch landschap gecreëerd door Yorks religieuze fantasie.

Had ik met het boek van Healy enige methodologische problemen, dat geldt nog sterker voor het boek van Palmer. Het is een interessant verhaal en zeker onderhoudend geschreven, maar de waarde van het gepresenteerde materiaal is moeilijk te beoordelen omdat een methodologische verantwoording ontbreekt. Ze geeft aan interviews te hebben gehouden, maar hoeveel en met wie wordt niet duidelijk gemaakt. Het komt verder nog al eens voor dat gebruik wordt gemaakt van interviews uit andere publicaties, maar dat wordt niet duidelijk aangegeven. Hoe die interviews worden gebruikt, blijft ook dubieus. Zo wijst zij op een publicatie die volgens haar eigenlijk niet deugt omdat de schrijver bevooroordeeld is, maar dat belet haar niet het grootste deel van haar derde hoofdstuk er op te baseren. Voor beide auteurs geldt, hoewel voor Healy in mindere mate, dat zij onvoldoende beseffen dat er langdurig en intensief contact met alle geledingen van een religieuze beweging nodig is om een verantwoord beeld te kunnen schetsen.

Lammert G. Jansma
(Veenwouden)